

DE HELD, 160 JAAR JONG

door H.A. Hachmer

Weinig helden kunnen zeggen dat ze de 160 halen. *De Jonge Held* te Leegkerk haalde het met gemak. Hieronder volgt een beschrijving van het wel en wee van de molen, de molenaars en het waterschap.

Helaas heeft men op de 160^e verjaardag besloten de molen stil te leggen.

De Jonge Held mag met pensioen.

In 1829 werd *De Jonge Held* opgericht te Leegkerk. Voor het echter zover was, moest er nog heel wat werk verzet worden.

In 1794 bestonden er reeds plannen tot het verbeteren van de landen van Leegkerk, Dorkwerd, 't Wester Stads Hamrik en Hoogkerk. Men kwam tot de conclusie dat het zetten van twee molens soulaas kon bieden. Het plan werd maar gedeeltelijk ten uitvoer gebracht. Er werd één molen opgericht, genaamd *De Grootte Molen (De Oude Held)*. Daar bleef het eerst bij. Dit stemde de ingelanden van Leegkerk en Dorkwerd niet tot tevredenheid. Het gebied bleef te nat.

In 1828 kreeg het plan voor een tweede molen gestalte. Voordat dit plan uitgevoerd werd, moest er een nieuwe dijk komen. Over het tracé van deze dijk waren de gecommiteerden het al snel eens. Maar tja, de overnameprijs van *De Grootte Molen* werd een heet hangijzer. *De Grootte Molen* zou Hoogkerk en 't Wester Stads Hamrik gaan bemalen. De nieuwe molen Leegkerk en Dorkwerd. *De Grootte Molen* moest dus aan eerstgenoemde worden overgedragen.

De ingelanden van Leegkerk en Dorkwerd vroegen voor de overdracht f 2.500,-. Hoogkerk en 't Wester Stads Hamrik boden f 2.000,-. Het conflict liep zelfs zo hoog op dat de directie van het Aduarder Zijlvest moest bemiddelen. Uiteindelijk werd men het eens over een prijs van - hoe kon het ook anders - f 2.250,-.

Nu kon het stuk grond gekocht worden, waarop men de nieuwe molen zou bouwen. Het land was eigendom van Jan Eleveld Ploegman, wonende te Groningen en in gebruik bij Jan Freeks Zantinga. Ze beurden f 150,- voor het 10 roeden grote perceel.

Op 27 maart 1829 werden de handtekeningen

gezet en was de weg vrij voor *De Jonge Held*. Middels advertenties in couranten werd de bouw van de molen aanbesteed. Molenmaker Bos uit Bedum werd de bouwer van *De Jonge Held* en ontving f 4.695,-. Waterstaatkundig gezien was niet alles perfect geregeld. In 1831 moest een nog geen twee jaar oude tochtsloot worden verlegd. Lager gelegen gronden liepen door de verkeerde ligging regelmatig blank!

Wie denkt dat daarna alle problemen van de baan waren, heeft het mis. De molen stond als het ware op een eiland, omdat men bij de aanschaf van de grond verzuimd had een goede regeling te treffen voor het recht van pad. Molenaar Freerk Mendelts Dijkstra liep over verschillende percelen en dit leidde tot conflicten. Pas op 7 november 1847 werd de overgang geregeld. Landeigenaar J.R. Lautsche wilde onder geen beding een pad over zijn land. Alléén H.M. Hoeksema en M.K. Braker waren onder bepaalde voorwaarden genegen een pad over hun land toe te staan. Gekozen werd voor een pad over het land van Hoeksema. Dit kostte het minst en was waterstaatkundig gemakkelijk te realiseren.

Zo kon de molenaar en zijn gezin na 18 jaar zonder gemopper van derden de rijksstraatweg bereiken. Molenaar Dijkstra heeft niet meer van de regeling genoten. Hij overleed, terwijl men bezig was met het pad.... Freerk was al lang ziek geweest.

Intussen hadden zijn vrouw en zijn zoon het werk overgenomen.

Op 5 april 1848 kregen ze formeel toestemming om de molen verder te bedie-

Een oudere opname van "De Jonge Held", met oud-hollandse voorborden op de roeden.

Foto: B. Jongsma.

nen. Men tekende er bij aan dat zij in het verleden tot volle tevredenheid van de ingelanden hadden gewerkt. Een pluim op de hoed voor de vrouwelijke molenaar en haar zoon.

Op 1 februari 1850 werd er een nieuwe molenaar gekozen, te weten Barteld Hendrik Tiemens. Tiemens werd weer opgevolgd door J. Mulder. Deze overleed begin 1870 plotseling, zodat er weer een nieuwe molenaar moest komen. Men selecteerde drie kandidaten: A. Sarveld, F. Kiemel uit Hoogemeeden

en W.J. Lubbers uit Dorkwerd. Lubbers werd uiteindelijk met meerderheid van stemmen gekozen.

Het jaarlijkse inkomen van de molenaar bedroeg toen f 75,-. Voor dit geld werd heel wat werk verzet. Naast het gebruikelijke malen, waarbij nachtmalen niet tot een uitzondering behoorde, werden kleine gebreken aan de molen direct verholpen. Glasbreuk was op kosten van de molenaar.

Tevens werd van hem verwacht dat hij de tuin "zoveel mogelijk productief"

zou maken. Bij ziekte moest hij op eigen kosten een capabele vervanger zoeken. Het spreekt vanzelf dat de vrouw van de molenaar direct bij het werk werd betrokken, zodat ze in geval van ziekte van haar man, met toestemming van het waterschap, kon invallen.

Soms vervulde de molenaar nog bodediensten. Slecht betaald, maar een welkome aanvulling.

Eind 1888 overleed Lubbers. Zijn opvolger Seekema maakte nog geen drie dienstjaren vol. Hij overleed in 1891. Zo werd in korte tijd weer een molenaar gekozen. Deze molenaar, Slachter genaamd, was geen gemakkelijke man. Nog geen jaar na zijn verkiezing regende het al klachten. Zo werd er volgens de ingelanden regelmatig 's nachts niet gemalen, terwijl het toch behoorlijk waaide. Slachter ontkende en vond het hem ten laste gelegde onterecht. De klachten bleven.

Zo werd hij op de vergadering van 4 februari 1893 nog eens goed op zijn plichten gewezen. Tevens kwam ter tafel dat hij ingelanden "brutale antwoorden" had gegeven, als deze hem op de plichten wezen. Slachter werd er niet warm of koud van. Hij bekende zich tegenover Zantinga te hebben misdragen en beloofde beterschap. Op de vergadering van november 1893 waren er weer klachten.

Men had bij het waterschap blijkbaar een zee van geduld, maar in 1899 was de maat vol.

Met 29 stemmen voor en 15 tegen het ontslag bleef er voor Slachter niets anders over dan te vertrekken.

Coert Grutter, voormalig pelmolenaarsknecht bij de heer Poel te Hoogkerk was zijn opvolger.

Het molenaarshuis werd geïnspecteerd en men vond een nieuw verfje noodzakelijk. Grutter zou deze verf zelf aanbrengen op kosten van het waterschap. Ook de molen werd onder de loep genomen. Eén stijl bleek erg slecht.

Molenmaker Hazenberg kreeg de opdracht om een nieuw stuk in te lassen.

Zo kon *De Jonge Held* weer een tijd vooruit. Met het huis was het anders gesteld. Door de eisen van de nieuwe

woningwet werd het huis onbewoonbaar verklaard. Het waterschap had de keuze tussen een grote verbouwing of totale nieuwbouw. Men koos op 15 mei 1913 voor het laatste.

De Eerste Wereldoorlog liet voor het waterschap duidelijke sporen na. De prijzen en de lonen stegen enorm. Het loon voor de molenaar werd herzien en kwam in 1919 op f 250,-. Bovendien kreeg Grutter f 50,- voor het aankopen van olie, iets dat men eerst zelf in de hand hield. Grutter kreeg ook nog f 25,- extra voor het nachtmalen in de periode 1918-'19 én f 100,- extra als duurtetoeslag over het jaar 1919-'20! Dit alles had wel tot gevolg dat de waterschapsbelasting op f 5,- per hectare kwam, een peil dat het pas in de Tweede Wereldoorlog weer zou halen.

In 1922 trok Grutter zich om gezondheidsredenen terug. Dit was een goede gelegenheid om het loon terug te draaien. De nieuwe molenaar, Houtman uit Zuidhorn, kreeg f 175,- plus f 10,- als bodeloon.

In 1928 kwamen de waterschapslasten op f 2,- per hectare. In datzelfde jaar was er een tegenvaller. Men moest de kap geheel vernieuwen. Ondanks de opkomende elektriciteit bleef men de molen trouw. Op 7 mei 1937 besloot men stroomlijnneuzen aan te schaffen. Molenmaker Hazenberg begrootte de kosten op f 150,-. Met deze stroomlijnneuzen ging men de oorlog in. Achteraf gezien zal men blij geweest zijn, dat men in 1937 niet voor elektrisch of iets anders gekozen had!

In 1941 werd de schroef vervangen. Hierdoor kwamen de waterschapslasten weer op f 5,- de hectare.

De Jonge Held kwam met veel geluk door de oorlog. Bij de bevrijding werd alle land gelegen tussen de molen en de Nieuw Klap totaal omgeploegd door granaten. De kans op een voltreffer was erg groot, maar *De Jonge Held* overleefde.

In 1947 werd een nieuwe roede gestoken, afkomstig van de firma Gorter uit Hoogezand. In 1955 herstelde molenmaker Chr. Bremer de molen voor f 6.406,-. Hij stak nog een nieuwe

Een zijaanzicht van
"De Jonge Held" te
Leegkerk in mei 1987.

Foto: P. Grund.

roede. "De Hollandsche Molen" gaf toentertijd 25 % subsidie op de begroting, de provincie 10 % en de gemeente Hoogkerk f 400,-. Dit alles aanvaarde men in dank.

Vanaf mei 1958 stond Zijlema aan het vangtouw. Deze bleef 16 jaar in dienst. In 1974 nam hij afscheid. In deze zestien jaar werd de vijzel hersteld (1963) en kwam men weer voor een grote restauratie (1971) te staan. Deze restauratie werd op f 30.000,- begroot, maar kwam uiteindelijk op f 41.439,62 uit.

Het waterschap De Jonge Held bestaat niet meer. Deze werd opgenomen in het waterschap Westerkwartier. Aldus kwamen De Jonge Held en De Oude Held na meer dan honderd jaar weer bij elkaar in een veel groter lichaam.

Sinds 1974 is Piet van der Veen molenaar op *De Jonge Held*. Over hem schrijven we in de volgende 'Zelfwichter' meer. Hij zal de molen na stilleging op vrijwillige basis laten draaien. Zo kan de molen na 160 jaar toch nog af en toe de benen strekken.

